

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 32 (2008)

Η ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία σε κρίση; : η εξέλιξη των εκλογικών μεγεθών (1950-2007)

Βίβιαν Σπυροπούλου

doi: [10.12681/hpsa.14465](https://doi.org/10.12681/hpsa.14465)

Copyright © 2017, Βίβιαν Σπυροπούλου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σπυροπούλου Β. (2017). Η ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία σε κρίση; : η εξέλιξη των εκλογικών μεγεθών (1950-2007). *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 32, 42-63. <https://doi.org/10.12681/hpsa.14465>

Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΣΕ ΚΡΙΣΗ; Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΕΚΛΟΓΙΚΩΝ ΜΕΓΕΘΩΝ (1950-2007)

Βίβιαν Σπυροπούλου*

Σκοπός του άρθρου είναι να σκιαγραφήσει την εκλογική δυναμική και τον βαθμό σταθερότητας των ευρωπαϊκών σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων σε 15 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης από το 1950 έως το 2007, χρονική διάρκεια που υποδιαιρείται σε δύο περιόδους: (α) 1950-1973 και (β) 1974-2007, με «σημείο τομής» το 1973. Το πρώτο συμπέρασμα που προκύπτει από την επεξεργασία των εκλογικών δεδομένων είναι ότι η επιρροή των ευρωπαϊών σοσιαλιστών βγαίνει μειούμενη, από δεκαετία σε δεκαετία, ειδικά για τα κόμματα της «κλασικής-εργατικής Σοσιαλδημοκρατίας». Στη συνέχεια αναλύεται η διαμόρφωση της απόλυτης και μέσης κομματικής εκλογικής μεταβλητότητας και ελαστικότητας των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων. Το κεντρικό ερευνητικό ερώτημα της εργασίας είναι το αν η ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατική οικογένεια βρίσκεται σε «εκλογική κρίση». Τα αποτελέσματα δεν επιβεβαιώνουν απόψεις περί «εκλογικού τέλους» της Σοσιαλδημοκρατίας, ούτε ενισχύουν, όμως, απόψεις περί «μικρής και ελαφριάς εκλογικής κρίσης».

---

1. ΠΕΡΙ «ΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ»: ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΕΠΙΠΕΔΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σε μία περίοδο πολιτικών αλλαγών, μείωσης της κομματικής ταύτισης και αυξημένης εκλογικής κινητικότητας, οι «μεταβιομηχανικές» ευρωπαϊκές κοινωνίες χαρακτηρίζονται από αυξημένη εκλογική μεταβλητότητα, ασταθή κομμα-

* Η Βίβιαν Σπυροπούλου είναι κάτοχος μεταπτυχιακού διπλώματος ειδίκευσης στην Πολιτική Επιστήμη/Συγκριτική Πολιτική Ανάλυση από το Πάντειο Πανεπιστήμιο. Το κείμενο αυτό αποτελεί τμήμα της μεταπτυχιακής διπλωματικής της εργασίας με τίτλο «Σε τεταμένο σχοινί: Εκλογική δυναμική και κυβερνητική σταθερότητα της ευρωπαϊκής Σοσιαλδημοκρατίας (1950-2007)» που εκπονήθηκε στα πλαίσια του ΠΜΣ Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου. Η γράφουσα ευχαριστεί θερμά τον Γ. Μοσχονά, τον Β. Cautrès και τον Π. Κουστένη για τη βοήθεια και τις συμβουλές τους. Ατέλειες και αδυναμίες βαρύνουν αποκλειστικά την ίδια.

τικά συστήματα, μεταϊλιστικές αξίες,¹ νέα πολιτικά διακυβεύματα [issues] και πολιτικά κόμματα που δρουν σε ένα παγκοσμιοποιημένο –πλέον– πολιτικό περιβάλλον. Χωρίς αμφιβολία, διεργασίες όπως η παγκοσμιοποίηση, η αποβιομηχανοποίηση, η αποδέσμευση από το κοινωνικό κράτος και η ευρωπαϊκή ενοποίηση επηρέασαν τη δυναμική της σοσιαλδημοκρατικής οικογένειας.

Στη διάρκεια της δεκαετίας του 1980, κάποιοι κοινωνικοί επιστήμονες προέβλεψαν το «τέλος της χρυσής εποχής» και περιέγραψαν το «εκλογικό δίλημμα» των ευρωπαϊών σοσιαλιστών.² Άλλοι επισήμαναν την ικανότητα των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων να προσαρμόζονται στις νέες συνθήκες,³ ανανεώνοντας τις εκλογικές στρατηγικές, τα κομματικά προγράμματα και τις δημόσιες πολιτικές τους.⁴

Ο εκλογικός θρίαμβος πολλών σοσιαλιστικών και σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων τη δεκαετία του 1990 έδειχνε να επιβεβαιώνει την ικανότητα των σοσιαλιστών να ανανεώνουν τις πολιτικές τους, εξασφαλίζοντας την εκλογική τους βιωσιμότητα και επιτυχία. *Οι νέες σοσιαλδημοκρατίες στις αριστερές ή δεξιόστροφες εκδοχές τους, είτε είναι βόρειες είτε νότιες, είναι δομικά χαλαρότερες και από άποψη τακτικής πιο ευέλικτες από τις σοσιαλδημοκρατίες του παρελθόντος.*⁵

Από το 2002, όμως, η ισορροπία των κυβερνητικών δυνάμεων στην ευρωπαϊκή πολιτική σκηνή αλλάζει, ευνοώντας τα κεντροδεξιά κόμματα. Ταυτόχρονα, παρατηρείται εκλογική άνοδος των ακροδεξιών κομμάτων (σε Αυστρία, Ιταλία, Δανία, Βέλγιο) και των κομμάτων της Ριζοσπαστικής Αριστεράς (σε Σουηδία, Πορτογαλία, Ισπανία και Γερμανία). Σε ένα τέτοιο πλαίσιο και παραφράζοντας την περίφημη φράση του Dahrendorf περί «του τέλους του σοσιαλδημοκρατικού αιώνα»,⁶ μπορούμε άραγε να κάνουμε λόγο για «το

1. R. Inglehart, *Culture Shift in advanced industrial society*, Princeton University Press, Princeton N.J. 1990.

2. R. Dahrendorf, *Life Chances: Approaches to Social and Political Theory*, Weidenfeld and Nicolson, Λονδίνο 1980, A. Przeworski, *Capitalism and Social Democracy*, Cambridge University Press, Cambridge 1985.

3. H. Kitschelt, *The transformation of European social democracy*, Cambridge University Press, Cambridge 1994.

4. W. Merkel, «Between class and catch-all: Is there an electoral dilemma for social democratic parties in Western Europe?», στο W. Merkel κ.ά., *Socialist Parties in Europe II: Of Class, Populists, Catch-all?*, ICPS Βαρκελώνης 1992, σ. 13-14.

5. G. Moschonas, *In the Name of Social Democracy. The great transformation 1945 to present*, Verso, Λονδίνο-Νέα Υόρκη 2002, σ. 237.

6. R. Dahrendorf, *Life Chances: Approaches to Social and Political Theory*, ό.π.

εκλογικό τέλος», υπό την έννοια της ισχυρής εξασθένησης της ευρωπαϊκής Σοσιαλδημοκρατίας; Λίγοι μελετητές έχουν ασχοληθεί με τη διαχρονική εξέλιξη της ευρωπαϊκής Σοσιαλδημοκρατίας από τη σκοπιά της εκλογικής δυναμικής και κυβερνητικής σταθερότητας.⁷

Σκοπός του άρθρου είναι η καταγραφή και ανάλυση της εκλογικής δυναμικής και μεταβολής των ευρωπαϊκών σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων τα τελευταία 57 χρόνια. Αρχικά, θα αναλύσουμε τα εκλογικά αποτελέσματα των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων σε δεκαπέντε δυτικοευρωπαϊκές χώρες: Μεγάλη Βρετανία, Ελλάδα, Γαλλία, Νορβηγία, Ισπανία, Ολλανδία, Φινλανδία, Δανία, Αυστρία, Βέλγιο, Γερμανία, Πορτογαλία, Σουηδία, Ιρλανδία και Λουξεμβούργο. Μέσω της καταγραφής αυτής, θα προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε τις απώλειες και τα κέρδη κάθε κόμματος, σκιαγραφώντας μια «εικόνα συνόλου» για το διάστημα 1950-2007. Στη συνέχεια, θα επιχειρήσουμε να δώσουμε μια ακριβή εικόνα για το πώς διαμορφώνεται η εκλογική μεταβολή και ελαστικότητα (υπάρχει αύξηση, σταθερότητα ή εξασθένηση;) των δυτικοευρωπαϊκών σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων στο διάστημα 1950-2007. Ορισμένα από τα ερωτήματα στα οποία το άρθρο αυτό επιχειρεί να δώσει «εμπειρικές» απαντήσεις είναι: «Η ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατική οικογένεια υφίσταται εκλογική φθορά με το πέρασμα του χρόνου ή όχι;» Και «σε ποιες χώρες η Σοσιαλδημοκρατία σημειώνει άνοδο και σε ποιες πτώση;»

2. Η ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ (1950-2007)

Από μεθοδολογική σκοπιά, επιλέξαμε να χρησιμοποιήσουμε ως βασικό άξονα σύγκρισης δύο χρονικές υπο-περιόδους ανάλυσης: (α) 1950-1973 και (β) 1974-2007, με χρονικό «σημείο τομής» το 1973. Ο Wolfgang Merkel σε πα-

7. Βλ. W. Merkel, «Between class and catch-all: Is there an electoral dilemma for social democratic parties in Western Europe?», *ό.π.*, και του ίδιου, «After the golden age: is social democracy doomed to decline?» στο J. Maravall κ.ά., *Socialist Parties in Europe*, ICPS, Βαρκελώνη 1992, A. Bergounioux - G. Grunberg, *L'utopie à l'épreuve: Le socialisme européen au xxe siècle*, Editions de Fallois, Παρίσι 1996· P. Delwit, «Electoral Developments in European Social Democracy», στο P. Delwit (επιμ.), *Social Democracy in Europe*, Editions de l'Université de Bruxelles, Βρυξέλλες 2005· G. Moschonas, «Historical decline or change of scale? The electoral dynamics of European social-democratic parties (1950-2008)» στο J. Cronin - G. Ross - J. Shoch (επιμ.), *Futures of the Left*, Duke University Press, Durham, N.C. 2009 (υπό έκδοση).

ρόμοια ανάλυσή του,⁸ χωρίζει τη μεταπολεμική περίοδο σε δύο φάσεις: στη «χρυσή εποχή» της Σοσιαλδημοκρατίας, 1945-1973, και στην «περίοδο κρίσης», 1974-1990. Ο χρονικός διαχωρισμός που επιλέξαμε έγινε βάσει σημαντικών κοινωνικοπολιτικών εξελίξεων στη Δυτική Ευρώπη. Ενδεικτικά, το διάστημα 1950-1973 χαρακτηρίζεται από κενυσιανές πολιτικές, σχετικά σταθερά κομματικά συστήματα, μεγαλύτερη εκλογική σταθερότητα και ισχυρή οικονομική ανάπτυξη, ενώ η περίοδος 1974-2007 από τη «κατάρρευση» του κενυσιανισμού και τη κρίση του κορπορατισμού, την υιοθέτηση νεοφιλελεύθερων πολιτικών κατευθύνσεων, την αυξημένη εκλογική αστάθεια και την ενίσχυση των ρυθμών της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Ο Πίνακας 1 περιγράφει την εκλογική δυναμική των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων στη Δυτική Ευρώπη, κατά μέσο όρο και ανά δεκαετία,⁹ στο σύνολο της χρονικής περιόδου 1950-2007. Αυτή καταγράφεται ανά δεκαετία, με σκοπό τη δημιουργία ενός πίνακα-«οδηγού» για την περαιτέρω επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων της έρευνας.

Από τα στοιχεία του πίνακα παρατηρούμε τα εξής: τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα με τα υψηλότερα εκλογικά αποτελέσματα τη δεκαετία του 1950 είναι το νορβηγικό DNA με 47,5%, το αυστριακό SPÖ με 43,3%, το Εργατικό Κόμμα (Labour) της Μεγάλης Βρετανίας με 46,3 και το σουηδικό SAP με 45,6 ποσοστιαίες μονάδες. Αντίθετα, τα κόμματα με τις χαμηλότερες επιδόσεις είναι το γαλλικό SFIO με 15,2 και το ιρλανδικό LAB με 10,9. Τη δεκαετία του 1960 τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα της Σουηδίας, της Νορβηγίας, της Μεγάλης Βρετανίας και της Αυστρίας έχουν ισχυρή εκλογική επιρροή, την οποία διατηρούν σε υψηλά επίπεδα και τη δεκαετία που ακολουθεί.¹⁰

Το εκλογικό τοπίο αρχίζει να ανατρέπεται τη δεκαετία του 1980 με την εκλογική άνοδο των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων των χωρών του λεγόμενου «Νότου»¹¹ και την πτώση των ομολόγων τους στις χώρες της παραδο-

8. W. Merkel, «After the Golden Age. Is Social Democracy Doomed to Decline?», στο Ch. Lemke - G. Marks, *The Crisis of Socialism in Europe*, Duke University Press, Durham και Λονδίνο 1992, σ. 136-167.

9. Ο P. Delwit εξετάζει την εκλογική δυναμική της ευρωπαϊκής Σοσιαλδημοκρατίας με αντίστοιχο τρόπο στο «Electoral Developments in European Social Democracy», στο P. Delwit (επιμ.), *Social Democracy in Europe*, ό.π., σ. 59-76.

10. Με τη μόνη διαφορά ότι τη δεκαετία του 1970 οι Σοσιαλιστές στη Νορβηγία και τη Δανία (με τις εκλογές «οσιισμό» του 1973), τη Μεγάλη Βρετανία και τη Σουηδία αρχίζουν να «γάνουν έδαφος» σε επίπεδο εκλογικής επιρροής.

11. Στην ανάλυσή μας, οι χώρες του «σοσιαλδημοκρατικού Νότου» είναι η Ισπανία, η Πορτογαλία και η Ελλάδα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

*Η εκλογική δυναμική των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων στη Δυτική Ευρώπη
1950-2007 (μέσοι όροι % ανά δεκαετία)*

	Δεκαετία	1950	1960	1970	1980	1990	2000
Αυστρία	SPÖ	43,3	43,3	50	45,4	37,3	35,9
Βέλγιο	BSP/PSB PS/SP (από το 1978)	35,9	31	26,4	28	23,3	24,6
Γαλλία	SFIO (από το 1973 PS)	15,2	15,9	21	34,5	20,6	24,4
Γερμανία	SPD	30,3	39,4	44,2	39,4	36,9	36,4
Δανία	SD	40,2	39,1	33,6	30,9	36	26,8
Ελλάδα	ΠΑΣΟΚ	–	–	19,5	43,4	42,3	40,8
Ιρλανδία	LAB	10,9	14,7	12,7	8,9	14,9	10,5
Ισπανία	PSOE	–	–	29,9	44	38,2	38,4
Λουξεμβούργο	LSAP	37,1	35	26,8	30,4	23,6	23,4
Μεγάλη Βρετανία	LAB	46,3	46	39,1	29,2	38,8	38
Ολλανδία	PvdA	30,7	25,8	28,6	31	26,5	21,2
Πορτογαλία	PS	–	–	33,4	26,7	39	41,5
Σουηδία	SAP	45,6	48,4	43,7	44,5	39,8	37,5
Φινλανδία	SDP	25,3	23,4	24,5	25,4	24,4	23
Νορβηγία	(A)	47,5	45,5	38,8	37,4	36	28,5
Μέσος όρος (συνολικά επί %)		34,0	33,9	31,5	33,3	31,8	30,1

* Το συνολικό ποσοστό των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων υπολογίζεται με βάση τον μέσο όρο τους. Δηλαδή, με το άθροισμα των εκλογικών ποσοστών τους προς το πλήθος των εκλογικών αναμετρήσεων (ανά δεκαετή χρονική περίοδο) και όχι με βάση τη σταθμική μέση τιμή τους (το ποσοστό τους, δηλαδή, σταθμισμένο ως προς το μέγεθος του εκλογικού σώματος της κάθε χώρας). Επιλέξαμε τη μεθοδολογία αυτή προς αποφυγή προβλημάτων εξαιτίας των διαφορετικών μεγεθών πληθυσμού.

Πηγές: Για τα εκλογικά αποτελέσματα κάθε χώρας, βλ. www.electionworld.org, www.parties-and-elections.de, www.psephos.adam-carr.net, www.wikipedia.org, www.cevipol.com. D. Caramani, *The Societies of Europe. Elections in Western Europe since 1815. Electoral Results by Constituencies*, Macmillan, Λονδίνο 2000. I. Gorvin (επιμ.), *Elections since 1945: a worldwide Reference Compendium*, The High Longmann, Essex 1989. T. Mackie - R. Rose, *The International Almanac of Electoral History*, 3η έκδοση, Macmillan, Λονδίνο 1991, και των ίδιων, *A decade of election results: Updating the International Almanac*, Centre for the study of Public Policy, University of Strathclyde, Γλασκώβη-Σκωτία 1997. A. Siaroff, «Comparative European Party Systems: An analysis of Parliamentary Elections since 1945», *Contemporary issues in European Politics*, τόμ. 5, Garland Publ., Νέα Υόρκη-Λονδίνο 2000. Επιλέξαμε να

σιακής Σοσιαλδημοκρατίας.¹² Συγκεκριμένα, τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα στην Αυστρία, τη Νορβηγία, τη Γερμανία, τη Δανία, τη Μεγάλη Βρετανία και τη Σουηδία υποχωρούν ως προς την εκλογική τους επιρροή. Από την άλλη πλευρά, τα κόμματα του σοσιαλδημοκρατικού Νότου ως νέες δυνάμεις στον ευρωπαϊκό εκλογικό χάρτη ενισχύονται αισθητά, διπλασιάζοντας σχεδόν την εκλογική τους δύναμη σε σχέση με τη δεκαετία του 1980.¹³

Σε αντίθεση με προηγούμενες δεκαετίες, αξίζει να σημειωθεί ότι κατά τις δεκαετίες του 1990 και του 2000 κανενός σοσιαλδημοκρατικού κόμματος η μέση δύναμη (πλνν εκείνων της Ελλάδας και της Πορτογαλίας)¹⁴ δεν ξεπερνά το 40%. Η παρατήρηση αυτή μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η εκλογική οροφή των ευρωπαίων σοσιαλιστών βγαίνει μειούμενη από δεκαετία σε δεκαετία, ειδικά για τα κόμματα της «κλασικής Σοσιαλδημοκρατίας».

Από τα 15 κόμματα που περιλαμβάνονται στον Πίνακα 1, τα έντεκα υποχωρούν και τα τέσσερα ενισχύονται, συγκριτικά με τη δεκαετία του 1990. Τα κόμματα που εμφανίζουν τη μεγαλύτερη πτώση είναι το δανικό (-9,2 μονάδες), το νορβηγικό (-7,5 μονάδες), το ολλανδικό (-5,3) και το ιρλανδικό (-4,4). Συγκρίνοντας τώρα τη δυναμική των σοσιαλιστικών κομμάτων στις 12 χώρες (χωρίς τις χώρες του «Νότου») τη δεκαετία του 2000 με αυτήν της δεκαετίας του 1950, παρατηρούμε πτώση της εκλογικής επιρροής τους σε δέκα χώρες (Αυστρία, Νορβηγία, Σουηδία, Μεγάλη Βρετανία, Ολλανδία, Ιρλανδία, Φινλανδία, Βέλγιο, Δανία και Λουξεμβούργο) και άνοδο σε δύο (Γαλλία και Γερμανία).

Στοιχειοθετώντας τις απώλειες (σε εκλογικές μονάδες) των κομμάτων στις

12. Οι χώρες της «παραδοσιακής ή κλασικής» Σοσιαλδημοκρατίας είναι οι χώρες όπου αυτή εμφανίζεται ως πολιτική και κομματική δύναμη αναφοράς. Σε αυτές συγκαταλέγονται η Σουηδία, η Νορβηγία, η Δανία, η Αυστρία, η Μεγάλη Βρετανία και η Γερμανία. Τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα στις εν λόγω χώρες εμφανίζονται ως κόμματα στενά συνδεδεμένα με την εργατική τάξη, τα εργατικά συνδικάτα και την εν γένει εργατική κουλτούρα. Βλ. σχετικά, Η. Hatzfeld - J. Mischi - H. Rey (επιμ.), *Dictionnaire de la gauche*, Larousse, Παρίσι 2007, σ. 252-255.

13. Το ΠΑΣΟΚ στην Ελλάδα αυξάνει τον μέσο όρο του από 19,5% σε 43,4% τη δεκαετία του 1980. Αντίστοιχα, το PSOE της Ισπανίας από 29,9% σε 44%. Η Πορτογαλία αντιθέτως, σημειώνει πτώση 6,7 μονάδων συγκριτικά με τη δύναμή της τη δεκαετία του 1970 (26,7%).

14. Για το χρονικό διάστημα 1990-2007 για την Ελλάδα και 2000-2007 για την Πορτογαλία.

← (ΠΙΝΑΚΑΣ 1 συνέχεια)

μην συμπεριλάβουμε στην έρευνά μας την Ιταλία γιατί το ιταλικό κομματικό σύστημα, μετά την κατάρρευσή του, δημιουργείται εκ νέου το 1994 και οποιαδήποτε σύγκριση μεταξύ των περιόδων πριν και μετά την κατάρρευση είναι ιδιαίτερα δύσκολη.

προαναφερθείσες χώρες, συγκρίνοντας τις εκλογικές τους επιδόσεις τη δεκαετία του 2000 με αυτές της δεκαετίας του 1950, η Νορβηγία εμφανίζει μια εκπληκτική εκλογική υποχώρηση της τάξεως των 19 μονάδων (28,5% τη δεκαετία του 2000 από 47,5% τη δεκαετία του 1950), τρεις χώρες εμφανίζουν πτώση μεγαλύτερη των 10 μονάδων (το Βέλγιο -11,3, η Δανία -13,4 και το Λουξεμβούργο -13,7 μονάδες), τέσσερις μικρότερη των 10 μονάδων (Αυστρία -7,4, Σουηδία -8,1, Μεγάλη Βρετανία -8,3 και Ολλανδία -9,5) και δύο μικρότερη των τριών μονάδων (Ιρλανδία -0,4 μονάδες και Φινλανδία -2,3).

Από τα παραπάνω διαφαίνεται η αξιοσημείωτη και σταθερή πτώση της εκλογικής δύναμης των «κλασικών» σοσιαλιστικών κομμάτων, η «συγκρατημένη» πτωτική πορεία των «μεσαίων» και η άνοδος του «Νότου». Είναι όμως αυτή η «εκλογική εικόνα» της ευρωπαϊκής Σοσιαλδημοκρατίας ή υπάρχουν «κρυφές» πτυχές που πρέπει να αναλυθούν περισσότερο; Για μία «ποιοτικά» ακριβέστερη ανάλυση της δυναμικής, χωρίσαμε τις εξεταζόμενες χώρες σε τρεις ομάδες, βάσει του εκλογικού (και πολιτικού) τους status.¹⁵

α. Η εκλογική πορεία της «κλασικής Σοσιαλδημοκρατίας»

Ο πίνακας της πρώτης ομάδας περιλαμβάνει τα κόμματα που αποτελούν, σύμφωνα με τους αναλυτές, την «κλασική», «ιστορική» Σοσιαλδημοκρατία. Διακρίνονται ως κόμματα κυβερνητικής κλίσης, με ισχυρή εκλογική απήχηση και κατεχοχόν εργατικά. Η πρώτη εντύπωση που σχηματίζει κανείς παρατηρώντας τον Πίνακα 2 είναι η ένδειξη μιας εκλογικής «κρίσης» των κομμάτων της κυβερνητικής Σοσιαλδημοκρατίας *par excellence*.¹⁶ Η εκλογική τους δυναμική παρουσιάζει φθίνουσα πορεία, η οποία ξεκινά από τη δεκαετία του 1970 και εντείνεται τη δεκαετία του 1980 –μια πτωτική πορεία *σχετικά σταθερή*.

Όπως φαίνεται στον πίνακα, τη δεκαετία του 1950, το πιο ισχυρό κόμμα στο εσωτερικό της «κλασικής» Σοσιαλδημοκρατίας είναι το νορβηγικό DNA με ποσοστό 47,5%. Το γερμανικό SPD –με 30,3% μέσο όρο– φαίνεται να ευθύνεται για τη μη «εκτόξευση» του συνολικού μέσου όρου για εκείνη τη δεκαετία, αφού κανένα από τα υπόλοιπα κόμματα δεν συγκεντρώνει εκλογικό ποσοστό κάτω από 40%. Η επόμενη δεκαετία χαρακτηρίζεται ως «χρυσή

15. Ακολουθούμε εν μέρει το διαχωρισμό που κάνει ο Γ. Μοσχονάς στο G. Moschonas, *In the Name of Social Democracy. The great transformation 1945 to present*, ό.π., σ. 76.

16. Στο ίδιο, σ. 75.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Εκλογική δυναμική της «κλασικής» Σοσιαλδημοκρατίας» 1950-2007 (ανά δεκαετία)

	Εκλογική δυναμική ανά δεκαετία (%)					Μέση αλλαγή (%)	
	1950-1959	1960-1969	1970-1979	1980-1989	1990-1999	2000-2007	1950-2007
Δανία	40,2	39,1	33,6	30,9	36	26,8	-33,3
Σουηδία	45,6	48,4	43,7	44,5	39,8	37,5	-17,7
Μ. Βρετανία	46,3	46	39,1	29,2	38,8	38	-17,9
Αυστρία	43,3	43,3	50	45,4	37,3	35,9	-17,1
Νορβηγία	47,5	45,5	38,8	37,4	36	28,5	-40
Γερμανία	30,3	39,4	44,2	39,4	36,9	36,4	20,1
Μέσοι όροι	42,2	43,6	41,6	37,8	37,5	33,9	-19,7

εποχή» για τα κόμματα του πρώτου μοντέλου, με 43,6% συγκεντρωτικό μέσο όρο. Στη δεκαετία αυτή κυρίαρχο κόμμα είναι το σουηδικό SAP με μέση εκλογική δύναμη 48,4%, ενώ στη δεκαετία του 1970 δεσπορίζει το αυστριακό SPÖ με 50% –ποσοστό εξαιρετικά υψηλό, το υψηλότερο για τα κόμματα του πρώτου μοντέλου από το 1950 έως το 2007.

Η δεκαετία του 1980 σηματοδοτεί την αρχή της εκλογικής κάμψης, για τα κόμματα της κλασικής Σοσιαλδημοκρατίας. Την περίοδο αυτή καταγράφονται οι πρώτες ισχυρές ενδείξεις εκλογικής μεταβλητότητας στις χώρες αυτές. Η Σουηδία επανεμφανίζεται την περίοδο αυτή ως κυρίαρχη δύναμη με 44,5% και παραμένει κυρίαρχη –αν και με απώλειες: μέση εκλογική δύναμη 39,8%– και τη δεκαετία που ακολουθεί.

Η «κακή εποχή» της κλασικής Σοσιαλδημοκρατίας δεν δείχνει να ανατρέπεται τη δεκαετία του 1990. Αξίζει να σημειώσουμε ότι την περίοδο 1990-1999 κανένα κόμμα δεν υπερβαίνει το 39,8% της ψήφου κατά μέσο όρο, όταν τη «χρυσή εποχή» της δεκαετίας του 1960 κανένα κόμμα δεν συγκέντρωνε ποσοστό κάτω από 39,4%.¹⁷

Η δεκαετία του 2000 εμφανίζεται ως «η χειρότερη περίοδος», από τη σκοπιά της εκλογικής δυναμικής, των κομμάτων της κλασικής Σοσιαλδημοκρατίας αφού η μέση εκλογική τους δύναμη αγγίζει μόλις το 33,9% (πτώση 8,3 μονάδων συγκριτικά με τη δεκαετία του 1950). Με όρους μέσης εκλογικής αλλαγής, τα κόμματα αυτά χάνουν συνολικά (την περίοδο 1950-2007)

17. Βλ., επίσης, G. Moschonas, «Historical decline or change of scale? The electoral dynamics of European social-democratic parties (1950-2008)», *ό.π.*

19,7% της δύναμής τους. Πιο συγκεκριμένα, το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα της Νορβηγίας παρουσιάζει τη μεγαλύτερη εκλογική απώλεια –της τάξης του 40%(!). Υψηλή εκλογική πτώση εμφανίζει και το δανικό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα (-33,3%), εξαιτίας των εκλογών-«σεισμών» στη Δανία και τη Νορβηγία το 1973. Ακολουθούν η Μεγάλη Βρετανία (-17,9), η Σουηδία (-17,7) και η Αυστρία (-17,1) ενώ μόνο η Γερμανία και το γερμανικό SPD εμφανίζει άνοδο της μέσης εκλογικής του δύναμης κατά 20,1%.

β. Σοσιαλδημοκρατικά κόμματα «μεσαίας επιρροής»

Ο Πίνακας 3 περιλαμβάνει τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα ενδιάμεσης εκλογικής επιρροής. Οι πιο «ισχυρές» για τα κόμματα αυτά είναι οι δεκαετίες του 1950 και του 1960, οπότε συγκεντρώνουν κατά μέσο συνολικά ποσοστά 28% και 26%. Όλα τα κόμματα, πλην του ιρλανδικού, εμφανίζουν αυξημένη εκλογική επιρροή τη δεκαετία του 1980, σε σχέση με τη δεκαετία που προηγείται. Τη δεκαετία του 1990 σημειώνουν εμφανείς αλλά «συγκρατημένες» απώλειες ως προς τη δυναμική τους οι οποίες διατηρούνται στα ίδια σχεδόν επίπεδα την περίοδο 2000-2007.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Εκλογική δυναμική των κομμάτων «μεσαίας επιρροής» 1950 - 2007 (ανά δεκαετία)

	Εκλογική δυναμική ανά δεκαετία (%)					Μέση αλλαγή (%)	
	1950-1959	1960-1969	1970-1979	1980-1989	1990-1999	2000-2007	1950-2007
Βέλγιο	35,9	31	26,4	28	23,3	24,6	-31,5
Ολλανδία	30,7	25,8	28,6	31	26,5	21,2	-30,9
Φινλανδία	25,3	23,4	24,5	25,4	24,4	23	-9,1
Λουξεμβούργο	37,1	35	26,8	30,4	23,6	23,4	-36,9
Ιρλανδία	10,9	14,7	12,7	8,9	14,9	10,5	-3,7
Μέσοι όροι	28	26	23,8	24,7	22,5	20,5	-26,8

Το βελγικό σοσιαλιστικό κόμμα με μία πολύ καλή εκλογική συγκομιδή το 2003 (συγκεντρώνει 27,9% των ψήφων, το καλύτερο ποσοστό του από το 1987) αυξάνει το μέσο όρο της δύναμής του τη δεκαετία του 2000. Το φινλανδικό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα χαρακτηρίζεται από σχετικά σταθερή εκλογική δυναμική στο σύνολο της περιόδου που εξετάζουμε (1950-2007),

ενώ το κόμμα του Λουξεμβούργου αποτελεί περίπτωση-εξάιρεση στο εσωτερικό της δεύτερης ομάδας καθώς συγκεντρώνει υψηλά εκλογικά ποσοστά μέχρι και το 1989 (με μία αξιοσημείωτη πτώση το διάστημα 1970-1979). Από το 1990 όμως εμφανίζεται αρκετά αποδυναμωμένο, χάνοντας μέσα σε λίγα μόνο χρόνια το 22,4% της εκλογικής του δύναμης.

Η Ολλανδία με το σοσιαλδημοκρατικό PvdA είναι η χώρα με τις μεγαλύτερες εκλογικές αυξομειώσεις στο εσωτερικό της δεύτερης ομάδας. Τη δεκαετία του 1950 συγκεντρώνει κατά μέσο όρο 30,7%, ποσοστό που μειώνεται τη δεκαετία του 1960, ανεβαίνει τις δεκαετίες του 1970 και του 1980, μειώνεται ξανά τη δεκαετία του 1990 διατηρώντας την πρωτική του τάση –πιο εμφανή αυτή τη φορά– και τη δεκαετία του 2000. Το ιρλανδικό εργατικό κόμμα (Labour) είναι το πιο ανίσχυρο του πίνακα αφού συγκεντρώνει αρκετά χαμηλά ποσοστά. Παρουσιάζει όμως μία σταθερότητα ως προς τις εκλογικές του διακυμάνσεις στο σύνολο της περιόδου 1950-2007.

Η δεκαετία του 2000 εμφανίζεται ως «η χειρότερη περίοδος» και στις χώρες που περιλαμβάνουν κόμματα «μεσαίου εκλογικού status», αφού η μέση εκλογική τους δύναμη φτάνει το 20,5% (πτώση 7,5 μονάδων συγκριτικά με τη δεκαετία του 1950). Με όρους μέσης εκλογικής αλλαγής, τα κόμματα αυτά χάνουν συνολικά (την περίοδο 1950-2007) το 26,8% της δύναμής τους. Πιο συγκεκριμένα, το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα του Λουξεμβούργου παρουσιάζει τη μεγαλύτερη εκλογική απώλεια –της τάξης του 36,9%. Υψηλή εκλογική πτώση εμφανίζουν και το βελγικό και το ολλανδικό σοσιαλδημοκρατικό κόμμα. Από την άλλη, το ιρλανδικό και το φινλανδικό κόμμα φαίνεται να συγκεντρώνουν τις λιγότερες μέσες εκλογικές απώλειες με πτώση κατά 3,7% και 9,1% αντίστοιχα.

γ. Ο «αργοπορημένος»¹⁸ αλλά ισχυρός σοσιαλδημοκρατικός Νότος

Ο Πίνακας 4 περιλαμβάνει τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα του λεγόμενου «Νότου», δηλαδή των νότιων χωρών της Δυτικής Ευρώπης. Στην ομάδα αυτή κατατάσσονται η Ισπανία, η Πορτογαλία και η Ελλάδα. Η Γαλλία με το σοσιαλιστικό κόμμα SFIO/PS αποτελεί «οριακή» περίπτωση¹⁹ μεταξύ Βορρά

18. W. Merkel, «Between class and catch-all: Is there an electoral dilemma for social democratic parties in Western Europe?», στο W. Merkel κ.ά., *Socialist Parties in Europe II: Of Class, Populists, Catch-all?*, ICPS Βαρκελώνης 1992.

19. W. Merkel, «After the golden age: is social democracy doomed to decline?», στο J. Maravall κ.ά., *Socialist Parties in Europe*, ICPS, Βαρκελώνης 1992, σ. 214.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Εκλογική δυναμική του σοσιαλδημοκρατικού Νότου 1950-2007 (ανά δεκαετία)

	Εκλογική δυναμική ανά δεκαετία (%)					
	1950-1959	1960-1969	1970-1979	1980-1989	1990-1999	2000-2007
Ισπανία	–	–	29,9	44	38,2	38,4
Πορτογαλία	–	–	33,4	26,7	39	41,5
Ελλάδα	–	–	19,5	43,4	42,3	40,8
Μέσοι όροι	–	–	27,6	38	39,8	40,2
Γαλλία	15,2	15,9	21	34,5	20,6	24,4

και Νότου, εξαιτίας της μεγάλης εκλογικής αστάθειας και των διαφορετικών ιστορικών και πολιτικών καταβολών της, σε σχέση με τις χώρες και τα κόμματα του Νότου και γι' αυτό την εξετάζουμε ως ξεχωριστή περίπτωση.

Η πτωτική εκλογική πορεία που παρατηρήσαμε στις προηγούμενες κατηγορίες χωρών, δεν ισχύει στην περίπτωση των χωρών του Νότου. Στον «σοσιαλιστικό Νότο» ξεχωρίζει η εκλογική επιρροή του πορτογαλικού σοσιαλιστικού κόμματος, επιρροή αρκετά υψηλή τη δεκαετία του 1970 και σχετικά χαμηλή τη δεκαετία του 1980. Τις δύο επόμενες δεκαετίες, όμως, φαίνεται να σταθεροποιείται σταδιακά και να αποτελεί την ισχυρότερη εκλογικά πολιτική δύναμη στις χώρες του Νότου συγκεντρώνοντας 41,5% (μέσος όρος) την τρέχουσα δεκαετία.

Τα υψηλά εκλογικά ποσοστά των κομμάτων του «Νότου» οφείλονται στη σχετικά «αργοπορημένη» εμφάνισή τους, εξαιτίας των μακροχρόνιων δικτατορικών περιόδων (δικτατορία του Φράνκο στην Ισπανία, του Σαλαζάρ στην Πορτογαλία και των συνταγματαρχών στην Ελλάδα). Κατά συνέπεια, δεν υφίστανται την εκλογική φθορά που «φέρουν» τα υπόλοιπα κόμματα –ειδικά τα κόμματα της «κλασικής Σοσιαλδημοκρατίας» που εμφανίζονται από τις αρχές του 20ού αιώνα περίπου.

δ. Η εκλογική εξασθένιση της ευρωπαϊκής Σοσιαλδημοκρατίας (1950-2007)

Ο Πίνακας 5 περιλαμβάνει τις εκλογικές επιδόσεις (σε μέσους όρους) των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων σε 12 χώρες. Συγκρίνοντας τις δύο υποπεριόδους (1950-1973 και 1974-2007), παρατηρείται μια πτώση του συνολικού μέσου όρου στις χώρες αυτές κατά 3,4 μονάδες. Αν προσθέσουμε τώρα

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Μέση εκλογική δυναμική της Σοσιαλδημοκρατίας
ανά υποπερίοδο (1950-1973, 1974-2007)

12 χώρες	Υπο-περίοδοι (μέσοι όροι %)	
	1950-1973	1974-2007
Αυστρία	45	41,3
Δανία	38	32,1
Σουηδία	46,4	41,4
Γερμανία	37,4	38,2
Μεγάλη Βρετανία	45,7	36,2
Βέλγιο	32,1	25,6
Ολλανδία	28	27,4
Φινλανδία	24,5	24,3
Λουξεμβούργο	36,3	26,4
Ιρλανδία	12,9	10,7
Γαλλία	16,1	27
Νορβηγία	44,5	35,4
Ισπανία		38,3
Πορτογαλία		33,9
Ελλάδα		38,5
Μέσοι όροι	33,9	30,5 (12 χώρες) 31,8 (15 χώρες)

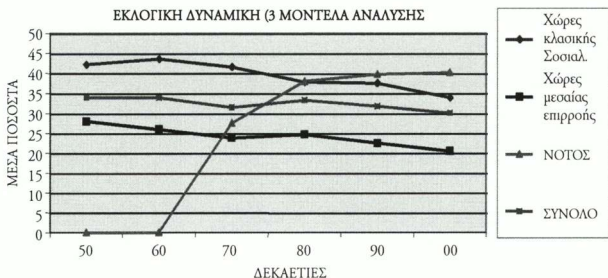
Πηγές: Βλ. Πίνακα 1.

στη δεύτερη υποπερίοδο (1974-2007) τις εκλογικές επιδόσεις των χωρών του Νότου (Ισπανία, Πορτογαλία και Ελλάδα), το δείγμα της μέτρησής μας αλλάζει. Έτσι, στις 15 χώρες που προκύπτουν, ο συνολικός μέσος όρος αυξάνεται με αποτέλεσμα η πτώση να μειώνεται στις 2,1 μονάδες.

Συνοψίζοντας, τα κόμματα της «κλασικής Σοσιαλδημοκρατίας» έχουν απολέσει την παλαιά εκλογική τους αποτελεσματικότητα, χάνοντας συγκεντρωτικά το 19,7% της εκλογικής τους δύναμης (περίοδος 1950-2007). Τα κόμματα της δεύτερης ομάδας εμφανίζουν μία πτωτική μεταβολή λιγότερο ενιαία, λιγότερο ευθύγραμμη και λιγότερο συστηματική. Η δύναμη τους μειώνεται κατά 26,8% και εμφανίζονται ως τα κόμματα με τις μεγαλύτερες απώλειες στο εσωτερικό της σοσιαλδημοκρατικής οικογένειας. Τέλος, τα κόμματα της τρίτης ομάδας χωρών είναι τα μοναδικά που αυξάνουν τη δύναμή τους κατά 45,6%. Όλα τα παραπάνω απεικονίζονται στο ακόλουθο γράφημα.

ΓΡΑΦΗΜΑ 1

Μέση εκλογική δυναμική των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων 1950-2007
(ανά δεκαετία, 3 ομάδες ανάλυσης)

3. Η ΚΟΜΜΑΤΙΚΗ ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ (1950-2007)

Αρκετοί ερευνητές έχουν ασχοληθεί στο παρελθόν με την κομματική εκλογική μεταβλητότητα.²⁰ Ενδεικτικά αναφέρουμε τους Rose και Urwin, τον Pedersen, τους Bartolini και Mair καθώς και τον Drummond.²¹ Η μελέτη των Rose και Urwin χρησιμοποιείται ως «σημείο αναφοράς» στην έρευνα της εκλογικής μεταβλητότητας. Αφού αναλύουν τη σταθερότητα των κομματικών συστημά-

20. Οι απώλειες ή τα κέρδη ενός πολιτικού κόμματος, από εκλογική αναμέτρηση σε εκλογική αναμέτρηση (σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους), υπαγορεύουν την αύξηση ή τη μείωση της εκλογικής μεταβολής του.

21. Οι ερευνητές αυτοί για να μελετήσουν την εκλογική μεταβλητότητα και σταθερότητα των κομματικών συστημάτων χρησιμοποίησαν μακρο-επίπεδους παράγοντες ανάλυσης (διαιρετικές τομές κ.λπ.) ενώ άλλοι, όπως ο Dalton το 2000, μικρο-επίπεδους (κομματική ταύτιση/party affiliation). Βλ. R. Rose - D. Urwin, «Persistence and Change in Western Party Systems since 1945», *Political Studies*, τόμ. 18, τχ. 3, 1970, σ. 287-319· M.N. Pedersen, «Electoral Volatility in Western Europe, 1948-1977», *European Journal of Political Research*, τόμ. 7, αρ. 1, 1979, σ. 1-26· S. Bartolini - P. Mair, *Identity, Competition and Electoral Availability. The Stabilisation of European Electorates 1885-1985*, Cambridge University Press, Cambridge 1990· A.J. Drummond, «Electoral Volatility and Party Decline in Western Democracies: 1970-1995», *Political Studies*, τόμ. 54, 2006, σ. 628-647.

των, καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι «η εκλογική δύναμη των περισσότερων κομμάτων στις Δυτικές χώρες ως τον Πόλεμο άλλαξε σε μικρότερο βαθμό από εκλογές σε εκλογές, από δεκαετία σε δεκαετία ή κατά τη διάρκεια της ζωής μιας γενιάς».²²

Παρόλα αυτά, την τελευταία δεκαετία του 20ού αιώνα παρατηρείται μια επιτάχυνση της εκλογικής μεταβλητότητας, σε ολόκληρη σχεδόν την Ευρώπη.²³

Ο Andrew Drummond²⁴ χρησιμοποιώντας τη μεθοδολογία της έρευνας των Rose και Urwin,²⁵ συγκρίνει τα εκλογικά αποτελέσματα της περιόδου 1945-1970 με τα αποτελέσματα που προκύπτουν από τη μελέτη του για την περίοδο 1970-1995. Σύμφωνα με τα συμπεράσματά του, από το 1970 τα πολιτικά κόμματα εμφανίζουν σταδιακές αλλαγές ως προς τρεις μεταβλητές ανάλυσης: την εκλογική μεταβλητότητα, την ελαστικότητα και την κομματική «στήριξη».

Στο παρόν άρθρο επιχειρούμε μια επικαιροποίηση των δεδομένων του Drummond, ερευνώντας τη μέση απόλυτη και σχετική κομματική εκλογική μεταβλητότητα²⁶ και ελαστικότητα [elasticity]²⁷ των δυτικοευρωπαϊκών σο-

22. R. Rose - D. Urwin, «Persistence and Change in Western Party Systems since 1945», *ό.π.*, σ. 295.

23. H. Keman - A. Krouwel, [Vrije Universiteit Amsterdam], «The Rise of a New Political Class? The populist challenge and Party transformation in Western Europe», Paper presented at the POLIS Conference-Workshop: «Expert Rule versus popular protest: The elitist-populist divide in European Politics», Παρίσι 17-18 Ιουνίου 2005, σ. 7.

24. A.J. Drummond, «Electoral Volatility and Party Decline in Western Democracies: 1970-1995», *ό.π.*

25. R. Rose - D. Urwin, «Persistence and Change in Western Party Systems since 1945», *ό.π.*

26. Για την εύρεση της μέσης απόλυτης κομματικής εκλογικής μεταβλητότητας, σε κάθε χρονική περίοδο, υπολογίζουμε την απόλυτη διαφορά (μεταβολή) του εκλογικού ποσοστού μεταξύ δύο εκλογικών αναμετρήσεων. Στη συνέχεια, αθροίζουμε τις απόλυτες διαφορές και διαιρούμε το άθροισμα με τον αριθμό των υπό μελέτη εκλογικών αναμετρήσεων μειωμένο κατά ένα. Έτσι για n εκλογικές αναμετρήσεις και $n-1$ μεταβολές ανάμεσα στην κάθε εκλογή i και την επόμενη $i+1$, η μέση απόλυτη κομματική εκλογική μεταβλητότητα είναι:

$$mC = \frac{\sum_{i=1}^{n-1} |v_i - v_{i+1}|}{n-1}$$

όπου mC η μέση απόλυτη κομματική εκλογική μεταβλητότητα [mean Change] και V_i το ποσοστό του κόμματος στην εκλογή i . Το αποτέλεσμα μας δίνει το μέσο ποσοστό μεταβολής της ψήφου για κάθε ερευνώμενο κόμμα στην υπό μελέτη περίοδο. Ως αποτέλεσμα θεωρούμε το ποσοστό μεταβλητότητας της ψήφου των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων ως προς το σύνολο των ψήφων, σε κάθε χώρα. Για την εκτίμηση της μέσης απόλυτης κομματικής εκλογικής μετα-

σιαλιστικών κομμάτων, καλύπτοντας μια περίοδο (1950-2007) περίπου τριπλάσια εκείνης του Drummond.

Από τα στοιχεία του Πίνακα 6 προκύπτει ότι κατά την περίοδο 1950-1973 η κομματική εκλογική μεταβλητότητα των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων των χωρών της «κλασικής» και «μεσαίας επιρροής» Σοσιαλδημοκρατίας είναι περίπου η ίδια (3% για την πρώτη και 2,9% για τη δεύτερη). Τη μικρότερη μεταβολή παρουσιάζουν η Σουηδία και η Αυστρία. Ακολουθούν η Μεγάλη Βρετανία (με ποσοστό που εν γένει κινήθηκε μεταξύ 43% και 47%), η Δανία (με σχετική σταθερότητα γύρω στο 40-41% μέχρι τη δεκαετία του 1960 και με μεγάλη πτώση στο 25,6% το 1973) και η Γερμανία (με μια εντυπωσιακή αλλά διαρκή και ομαλή άνοδο από 28,8% το 1953 σε 45,8% το 1972). Τη μεγαλύτερη μεταβολή παρουσιάζει η Νορβηγία κυρίως λόγω της μεγάλης πτώσης κατά 11,2% μεταξύ 1969 και 1973 που βαραίνει ιδιαίτερα εξαιτίας του μικρού αριθμού εκλογικών αναμετρήσεων (6).

Στο σύνολο των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων «μεσαίας επιρροής» η μεταβλητότητα εκτιμάται στο 2,9%. Γενικά, σε όλες τις χώρες την περίοδο 1950-1973 η μεταβλητότητα κινήθηκε σε χαμηλά σχετικά επίπεδα, μεταξύ 2,1% και 3,7%, με την εξαίρεση της Νορβηγίας (4,3%). Ωστόσο, ο δείκτης της σχετικής κομματικής εκλογικής μεταβλητότητας επιτρέπει να διακρίνουμε μια ουσιαστική διαφορά μεταξύ «κλασικής» και «μεσαίας επιρροής» Σοσιαλ-

βλητότητας, ως θεωρητική αφηρητή χρησιμοποιούμε τη μεθοδολογία του Pedersen στο Pedersen's Index of Electoral Volatility στο M. N. Pedersen, «Electoral Volatility in Western Europe, 1948-1977», *ό.π.* Με τη διαφορά ότι το ζητούμενο εδώ είναι η εκτίμηση της μεταβλητότητας των ποσοτών ενός συγκεκριμένου (σοσιαλδημοκρατικού) κόμματος και όχι του συνόλου του κομματικού συστήματος.

Ως μέση σχετική κομματική εκλογική μεταβλητότητα ορίζουμε το πηλίκο της μέσης απόλυτης κομματικής εκλογικής μεταβλητότητας ενός κόμματος σε μια περίοδο προς το μέσο ποσοστό του σε αυτήν την περίοδο:

$$rmC = \frac{mC}{mv} = \frac{\sum_{i=1}^{n-1} |v_i - v_{i+1}|}{mv},$$

όπου rmC η relative mean change και mv το μέσο ποσοστό του κόμματος κατά την υπό εξέταση περίοδο. Η τιμή αυτού του δείκτη προσδιορίζει το τμήμα του ποσοστού του κατά το οποίο μεταβάλλεται η δύναμή του κατά μέσο όρο.

27. Η εκλογική ελαστικότητα [electoral elasticity] υπολογίζεται από την απόλυτη διαφορά της μέγιστης από την ελάχιστη εκλογική επίδοση ενός κόμματος (εύρος), για ένα συγκεκριμένο αριθμό εκλογικών αναμετρήσεων, σε μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Βλ. σχετικά A.J. Drummond, «Electoral Volatility and Party Decline in Western Democracies: 1970-1995», *ό.π.*

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Μέση απόλυτη κομματική εκλογική μεταβλητότητα των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων (1950-2007)

Μέση απόλυτη κομματική εκλογική μεταβλητότητα	1950-1973	1974-2007
Δανία	3,2	3,3
Σουηδία	2,1	4,0
Μεγάλη Βρετανία	2,8	4,7
Αυστρία	2,1	3,3
Νορβηγία	4,3	5,5
Γερμανία	3,4	3,0
Σύνολο «κλασικής» Σοσιαλδημοκρατίας	3,0	4,0
Βέλγιο	2,2	3,3
Ολλανδία	2,8	6,3
Φινλανδία	3,5	3,1
Λουξεμβούργο	3,7	4,4
Ιρλανδία	2,5	3,2
Σύνολο Σοσιαλδημοκρατίας «μεσοσίας επιρροής»	2,9	4,1
Γαλλία	2,5	7,0
Ελλάδα	–	6,3
Ισπανία	–	5,2
Πορτογαλία	–	6,5
Σύνολο Νότου	–	6,0
Συνολικοί μέσοι όροι μέσης απόλυτης κομματικής εκλογικής μεταβλητότητας (%)	2,9	4,3 (12 χώρες) 4,6 (15 χώρες)

δημοκρατίας. Αυτή η διαφοροποίηση οφείλεται στα μεγάλα ποσοστά των «κλασικών» σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων που μειώνει δραστικά τις τιμές της μέσης σχετικής κομματικής εκλογικής μεταβλητότητας (σε επίπεδα κάτω από 10%, ακόμα και αυτή της Νορβηγίας, της ισχυρότερης σε απόλυτη μεταβολή χώρας) σε σχέση με αυτές των κομμάτων «μεσοσίας επιρροής», όπου οι 3 από τις 5 χώρες εμφανίζονται να διαφοροποιούνται σε ποσοστό μεγαλύτερο από το 10% της εκλογικής τους επιρροής.

Η κατάσταση, και αυτό είναι το κεντρικό εύρημα στον Πίνακα 6, ανατρέπεται μετά το 1973 και την πρώτη πετρελαϊκή κρίση, ενώ μέχρι σήμερα η δυναμική δεν έχει σταθεροποιηθεί. Η περίοδος 1974-2007 παρουσιάζει εντονότερη μεταβλητότητα από την προηγούμενη. Για τις περισσότερες χώρες που ερευνήσαμε στην πρώτη περίοδο η μέση απόλυτη κομματική εκλογική μετα-

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Μέση σχετική κοιμματική εκλογική μεταβλητότητα
των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων (1950-2007)

Μέση σχετική κοιμματική εκλογική μεταβλητότητα	1950-1973	1974-2007
Δανία	8,5%	10,4%
Σουηδία	4,5%	9,6%
Μεγάλη Βρετανία	6,2%	12,9%
Αυστρία	4,6%	7,9%
Νορβηγία	9,7%	15,5%
Γερμανία	9,1%	7,8%
Σύνολο «κλασικής» Σοσιαλδημοκρατίας	7,1%	10,7%
Βέλγιο	6,7%	12,8%
Ολλανδία	9,9%	23,1%
Φινλανδία	14,2%	12,7%
Λουξεμβούργο	10,1%	16,8%
Ιρλανδία	19,3%	29,9%
Σύνολο Σοσιαλδημοκρατίας «μεσαίας επιρροής»	12,0%	19,1%
Γαλλία	15,5%	25,9%
Ελλάδα	–	16,3%
Ισπανία	–	15,4%
Πορτογαλία	–	16,9%
Σύνολο Νότου	–	16,2%
Συνολικοί μέσοι όροι μέσης σχετικής κοιμματικής εκλογικής μεταβλητότητας (%)	9,8%	15,4% (12 χώρες) 15,6% (15 χώρες)

βλητότητα ξεκινάει από το 3% και σε κάποιες περιπτώσεις ξεπερνάει αισθητά το 5%, όπως στη Νορβηγία, την Ολλανδία και τη Γαλλία,²⁸ ενώ στο ίδιο υψηλό επίπεδο κυμαίνονται και τα νέα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα του Νότου (Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία).

Στον Νότο εντοπίζεται και η μεγαλύτερη μεταβολή κυρίως λόγω της εντυπωσιακής ανόδου της Σοσιαλδημοκρατίας στην Ελλάδα και την Ισπανία μετά το 1981 και τη μετέπειτα υποχώρηση της (στην Ελλάδα το ΠΑΣΟΚ κά-

28. Η εκλογική μεταβλητότητα στη Γαλλία το 2002 ήταν υψηλότερη από κάθε άλλη προ του 1978 περίοδο. Βλ. σχετικά, A. Knapp, «Ephemeral Victories? France's Governing Parties, the Ecologists, and the Far Right», στο P. Mair - W.C. Muller - F. Plasser (επιμ.), *Political Parties and Electoral Change. Party Responses to Electoral Markets*, Sage Publications, Λονδίνο 2004, σ. 54.

νει ένα ακόμη ανοδικό άλμα το 1993). Η Γαλλία, τέλος, καταγράφει την υψηλότερη κομματική εκλογική μεταβλητότητα (7%) στη δυναμική των ευρωπαϊκών σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων την περίοδο 1974-2007.

Η εκτίμηση της σχετικής κομματικής εκλογικής μεταβλητότητας δεν αλλάζει ουσιαστικά την εικόνα, παρά μόνο την κάνει εντονότερη για τις χώρες με σοσιαλιστικά κόμματα «μεσαίου εκλογικού status», όπως και στην περίοδο 1974-2007. Συνολικά, μπορούμε να ερμηνεύσουμε την αύξηση της μέσης σχετικής κομματικής εκλογικής μεταβλητότητας κατά τη δεύτερη περίοδο, από τη σταδιακή εκλογική πλαγιολίσθηση των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων στις χώρες της «κλασικής» και «μεσαίας επιρροής» Σοσιαλδημοκρατίας μετά την κρίση του 1973, αλλά και από τη μεγάλη εκλογική κάμψη των κομμάτων στη Μεγάλη Βρετανία και την Πορτογαλία τη δεκαετία του 1980.²⁹

Γενικά πάντως, δεν είναι η συμπερίληψη των χωρών του Νότου που διαμορφώνει αυτήν την τάση των 12 υπολοίπων χωρών, απλώς την ενισχύει ελάχιστα. Εξάλλου, οι χώρες του Νότου μπορεί να παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη μέση απόλυτη κομματική εκλογική μεταβλητότητα, όμως στη μέση σχετική εκλογική μεταβλητότητα τοποθετούνται στη μέση, με τις χώρες «μεσαίας επιρροής» να κατέχουν την πρώτη θέση λόγω των χαμηλών μέσων ποσοτών τους.

4. Η ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΕΛΑΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ (1950-2007)

Η εκλογική ελαστικότητα στις χώρες της «κλασικής Σοσιαλδημοκρατίας» υπολογίζεται κατά μέσο όρο στις 11,1 μονάδες. Τη μικρότερη ελαστικότητα παρουσιάζουν η Μεγάλη Βρετανία (με χαμηλότερο ποσοστό 43,8% το 1959 και 48% υψηλότερο ποσοστό το 1966) και η Σουηδία (συγκεντρώνοντας το χαμηλότερο ποσοστό της, 44,6%, το 1956 και το υψηλότερο, 50,1%, το 1968). Μεγάλη ελαστικότητα παρουσιάζει και η Νορβηγία κυρίως λόγω της μεγάλης πτώσης κατά 11,2% μεταξύ 1969 και 1973 (από 46,6% σε 35,4%).

Στις χώρες με σοσιαλδημοκρατικά κόμματα «μεσαίου εκλογικού status» η εκλογική ελαστικότητα εκτιμάται στο 8,8%. Η κατηγορία των χωρών αυτών παρουσιάζει μια ιδιομορφία, καθώς οι τέσσερις από τις πέντε χώρες που περιλαμβάνει (το βελγικό εμφανίζεται ως το κόμμα με τη μεγαλύτερη ελαστικό-

29. Όπως και τη ραγδαία εκλογική άνοδο την ίδια εποχή στη Γαλλία, την Ελλάδα και την Ισπανία.

τητα στο εσωτερικό της δεύτερης κατηγορίας ανάλυσης) εμφανίζουν όμοια ή σχεδόν όμοια ελαστικότητα. Η Γαλλία ως χώρα-εξαιρέση εμφανίζει σχετικά μικρή ελαστικότητα αφού τα ποσοστά του γαλλικού σοσιαλδημοκρατικού κόμματος κυμάνθηκαν από 12,6% έως 19,2%. Γενικά, σε όλες τις χώρες την περίοδο 1950-1973 η ελαστικότητα (όπως και η μεταβλητότητα) κινήθηκε σε χαμηλά σχετικώς επίπεδα (της τάξης του 6,6%), με συνολικό μέσο όρο 9,8%.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

Μέση εκλογική ελαστικότητα των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων (1950-2007)

Μέση εκλογική ελαστικότητα	1950-1973	1974-2007
Δανία	16,5	12,8
Σουηδία	6,5	10,6
Μεγάλη Βρετανία	5,8	15,6
Αυστρία	7,9	17,8
Νορβηγία	12,9	17,9
Γερμανία	17	9,4
Βέλγιο	10,1	10,8
Ολλανδία	9,1	12,6
Φινλανδία	7,7	6,9
Λουξεμβούργο	9,1	11,3
Ιρλανδία	7,9	5,2
Γαλλία	6,6	20,1
Ελλάδα	–	34,5
Ισπανία	–	19,1
Πορτογαλία	–	24,3
Συνολικοί μέσοι όροι μέσης εκλογικής ελαστικότητας	9,8	12,6
		15,3 (15 χώρες)

Η εκλογική ελαστικότητα διαφοροποιείται κατά τη δεύτερη περίοδο που εξετάζουμε. Το χρονικό διάστημα 1974-2007 εμφανίζει ελαφρώς εντονότερη ελαστικότητα από το προηγούμενο. Για τις περισσότερες χώρες που ερευνήσαμε στην πρώτη περίοδο, η μέση εκλογική ελαστικότητα ξεκινά από το 5,8% και σε κάποιες περιπτώσεις ξεπερνάει το 16%, όπως στην περίπτωση της Γερμανίας και του SPD. Στη δεύτερη περίοδο, όμως, εισάγονται στην ανάλυσή μας τα κόμματα του σοσιαλδημοκρατικού Νότου με εξαιρετικά υψηλά ποσοστά ελαστικότητας (ειδικά σε Ελλάδα και Πορτογαλία).

Στον Νότο εντοπίζεται και η μεγαλύτερη ελαστικότητα κυρίως λόγω της

εντυπωσιακής ανόδου της Σοσιαλδημοκρατίας στην Ελλάδα, μετά το 1981. Το ΠΑΣΟΚ εμφανίζει τη μεγαλύτερη ελαστικότητα σε σχέση με τα υπόλοιπα κόμματα του «σοσιαλδημοκρατικού Νότου», ξεκινώντας από 13,6% το 1974 και φτάνοντας στο εντυπωσιακό 48,1% στις εκλογές του 1981.

Η Γαλλία, τέλος, (με την τεράστια άνοδο του 1981 που διατήρησε το κόμμα σε επίπεδα άνω του 30% και την αξιοσημείωτη πτώση στη συνέχεια) συγκαταλέγεται στις χώρες με τα μεγαλύτερα ποσοστά εκλογικής ελαστικότητας (20,1%) για αυτήν την περίοδο (και με τη μεγαλύτερη αύξηση ποσοστού, σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο).

Γενικότερα, μεταξύ των δύο περιόδων η ελαστικότητα παρουσιάζεται σχεδόν παντού αυξημένη (με εξαιρέσεις τη Γερμανία, τη Δανία, την Ιρλανδία και τη Φινλανδία). Συνολικά, είναι λογικό τη δεύτερη περίοδο (1974-2007) η εκλογική ελαστικότητα να εμφανίζεται μεγαλύτερη επειδή μεγαλύτερη παρουσιάζεται και η μεταβολή.

Κατά συνέπεια, η μελέτη της εκλογικής μεταβολής και ελαστικότητας στην παρούσα έρευνα επιβεβαιώνει τις θεωρίες περί εκλογικής μεταβλητότητας και ρευστότητας των και Franklin κ.ά.³⁰

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ. Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΣΕ ΚΡΙΣΗ;

Η δεκαετία του 1980 αποτέλεσε κομβικό σημείο στη μεταπολεμική πολιτική σκηνή. Οι σοσιαλδημοκράτες βρέθηκαν χωρίς επαρκές ιδεολογικό οπλοστάσιο, ενώ, την ίδια εποχή, τα κοινωνικά κινήματα και άλλες ομάδες αναδείκνυαν ζητήματα που ξεπερνούσαν τη θεματική της παραδοσιακής σοσιαλδημοκρατικής πολιτικής: οικολογία, θέματα σεξουαλικότητας, ποιότητα ζωής.

Αποπειρώμενοι την ερμηνεία των αποτελεσμάτων, ως προς την εκλογική δυναμική της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατικής οικογένειας κατά την περίοδο 1950-2007, μπορούμε να πούμε ότι τα συμπεράσματα μας είναι διαφορετικά από αυτά των Merkel³¹ και Delwit³² περί μη γενικευμένης εκλογικής

30. M. Franklin - H. Valen - T. Mackie, *Electoral Change: responses to evolving social and attitudinal structures in Western Europe*, Cambridge University Press, Cambridge 1992.

31. «[...] there has been no general decline of social democratic parties in Western Europe [...]» βλ. W. Merkel, «After the golden age: is social democracy doomed to decline?», στο J. Maravall κ.ά., *Socialist Parties in Europe*, ICPS, Βαρκελώνη 1992, σ. 213.

32. «[...] Over a sixty-year period, the overall results for Social Democratic Parties in Europe have hardly changed [...]» βλ. P. Delwit, «Electoral Developments in European Social Democracy», *ό.π.*, σ. 75.

κρίσης. Η σοσιαλδημοκρατική οικογένεια εμφανίζεται ασταθής, παρουσιάζοντας σημάδια έντονης εκλογικής κρίσης, με το πέρασμα του χρόνου. Η κρίση των σοσιαλιστικών κομμάτων είναι συστηματική, εντείνεται από δεκαετία σε δεκαετία και περιλαμβάνει σχεδόν όλες τις χώρες,³³ δημιουργώντας δύο *αντιστρόφως ανάλογες* «εικόνες δυναμικής»: έντονη πτωτική πορεία στις χώρες της «κλασικής-εργατικής» και «μεσαίας επιρροής» Σοσιαλδημοκρατίας και ανοδική στις χώρες του λεγόμενου «Νότου». Η εκλογική κρίση είναι βαθιά, επειδή έχουν υποστεί σημαντικές εκλογικές απώλειες τα κόμματα που ανήκουν στον «σκληρό» πυρήνα της ευρωπαϊκής Σοσιαλδημοκρατίας –δηλαδή τα «μεγάλης εκλογικής εμβέλειας» κόμματα όπως είναι το νορβηγικό, το σουηδικό, το δανικό και το βελγικό.

Η ανάλυση και η ερμηνεία των παραγόντων (παγκοσμιοποίηση, συρρίκνωση της εργατικής τάξης, χαλάρωση των δεσμών των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων με τα εργατικά συνδικάτα κ.ά.) που εξηγούν την εκλογική κρίση της ευρωπαϊκής Σοσιαλδημοκρατίας ξεφεύγει από τα πλαίσια του παρόντος άρθρου. Τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα του Νότου κατάφεραν να επιβληθούν ως φρέσκιες και εκουγχρονιστικές δυνάμεις. Ένα χαρακτηριστικό που εξηγεί την εκλογική τους επιτυχία είναι η οργανωτική και στρατηγική τους ευελιξία, επειδή τα κόμματα αυτά έχουν μεγαλύτερη ικανότητα *οργανωτικής προσαρμογής*³⁴ από αυτά του παραδοσιακού σοσιαλδημοκρατικού μοντέλου.

Η πτώση και οι ταλαντεύσεις των εκλογικών επιδόσεων της Σοσιαλδημοκρατίας (ειδικά στις βόρειες χώρες) έχουν και μία διαφορετική αιτία: την «πίεση από τα άκρα» του πολιτικού φάσματος, δηλαδή την πίεση που της ασκούν τα ακροδεξιά και τα κόμματα της ριζοσπαστικής (ή άκρας) Αριστεράς. Τέτοιες πιέσεις εντοπίζονται, για παράδειγμα, αφενός στη Δανία και την Ολλανδία (από τη λαϊκιστική ιδεολογία και την εκλογική επιτυχία των κομμάτων της άκρας Δεξιάς) και, αφετέρου, στη Σουηδία, τη Γερμανία, την Ισπανία και το Λουξεμβούργο (από τα κόμματα της άκρας Αριστεράς).

Αναμφίβολα, η ευρωπαϊκή Σοσιαλδημοκρατία ισορροπεί σε «τεντωμένο

33. Για μία αντίστοιχη ανάλυση, βλ. G. Moschonas, «Historical decline or change of scale? The electoral dynamics of European social-democratic parties (1950-2008)», *ό.π.*

34. Στην οργανωτική προσαρμογή περιλαμβάνεται η άμεση εκλογή ηγέτη από τον λαό, η ικανότητα «αυτοανέωσης» της κομματικής ηγεσίας. Τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα του Νότου είναι περισσότερο «αρχηγικά» και με μεγαλύτερη ικανότητα «οργανωτικής προσαρμογής», εξαιτίας της ασοσιαίας ισχυρού εσωτερικού «αντίλογου», όπως είναι, για παράδειγμα, τα εργατικά συνδικάτα.

σχοινί». Αν και σε πρόσφατη έρευνά μας καταλήξαμε ότι οι σοσιαλδημοκρατικές κυβερνήσεις είναι περισσότερες³⁵ την περίοδο 1974-2007 απ' ό,τι την περίοδο 1950-1973, η συνολική «εικόνα» είναι ξεκάθαρη: η σύγχρονη Σοσιαλδημοκρατία παραμένει μία κεντρική³⁶ δύναμη αλλά συνάμα απρόβλεπτη και ευάλωτη εξαιτίας των αυξομειώσεων της εκλογικής επιρροής της. Παραμένει ένας μεγάλος αλλά ασταθής παίκτης στην ευρωπαϊκή πολιτική σκηνή, είτε βρίσκεται στην εξουσία είτε στην αντιπολίτευση.

Καταλήγοντας, οι εκλογικοί αριθμοί που επεξεργαστήκαμε κατέγραψαν σημαντικές τάσεις στον «εκλογικό χάρτη» της δυτικοευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατικής οικογένειας, οι οποίες χρειάζονται περαιτέρω ερμηνεία πέραν των γενικευτικών συμπερασμάτων. Εκείνο που πρέπει μελλοντικά να γίνει, είναι να διερευνηθούν οι πολλές ανεξάρτητες μεταβλητές (οικονομία, εκλογικό σύστημα, κομματικό σύστημα, πολιτικές συγκυρίες, σχέσεις κυβερνητικών κομμάτων με κόμματα των «άκρων») ώστε να δοθεί μια πλήρης ερμηνεία του ευρωπαϊκού εκλογικού τοπίου. Επιπλέον, απαραίτητη επιστημονικά κρίνεται η μελέτη της συνδυασμένης εκλογικής δυναμικής των κομματικών οικογενειών (Σοσιαλδημοκρατία, Κεντροδεξιά, Ριζοσπαστική Αριστερά κ.λπ.), για να διαπιστώσουμε αν η «ιστορική αλλαγή εκλογικού μεγέθους»³⁷ εντοπίζεται όχι μόνο στα κεντροαριστερά (σοσιαλδημοκρατικά) αλλά και στα κεντροδεξιά (συντηρητικά, χριστιανοδημοκρατικά, φιλελεύθερα) κόμματα.

35. Περισσότερες σοσιαλδημοκρατικές κυβερνήσεις έχουν οι χώρες της «κλασικής-εργατικής» Σοσιαλδημοκρατίας.

36. P. Delwit, «Electoral Developments in European Social Democracy», *ό.π.*

37. G. Moschonas, «Historical decline or change of scale? The electoral dynamics of European social-democratic parties (1950-2008)», *ό.π.*